

Petra Kolesarić
Filozofski fakultet Osijek
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera Osijek

Pregledni rad
UDK 371.4 Komensky, J. A.
37.018.1-053.4

PRIKAZ DJELA *INFORMATORIJUM ZA MATERINSKU ŠKOLU*

Sažetak

Jan Amos Komensky je bio češki pedagog, čija djela čine temelje današnje suvremene znanosti pedagogije. Posebnu zanimljivost predstavlja djelo Komenskog, Informatorium za materinsku školu iz 1632. godine, prema čijim je postavkama nastala suvremena predškolska pedagogija. Djelo nije doživjelo svoje kritičko izdanje na hrvatskome jeziku. Ovaj rad donosi kratak životopis Jana Amosa Komenskog i osvrt na djelo Informatorium za materinsku školu.

UVOD

Prvi koji je sustavno opisao predškolski odgoj i uočio njegov značaj jest Jan Amos Komensky. Njegov pedagoški rad i djelovanje imaju veliki utjecaj na današnje školstvo. Kroz djelo „*Informatorium za materinsku školu*“, opisao je pomoćne postupke u odgoju i ponašanju roditelja koji trebaju odgojiti njihovu djecu, od prenatalnog razdoblja pa sve do polaska u školu. Na temeljima predškolskog odgoja, koje je postavio Jan Amos Komensky, razvija se suvremena znanost o predškolskom odgoju u okvirima pedagogije, odnosno znanost o prvoj pripremi za život i nastavak obrazovanja. „*Informatorium za materinsku školu*“ objavljeno je 1632. godine, a prvi put na hrvatskom jeziku 1866. godine. Taj kratak i skroman prikaz rada Jana Amosa Komenskog kroz djelo o predškolskom obrazovanju, podsjetnik je naminjenjen studentima. Budući da u Gradskoj i sveučilišnoj knjižnici Osijek te u knjižnici Filozofskog fakulteta Osijek ne postoji knjiga „*Informatorium za materinsku školu*“ na latinici i hrvatskom jeziku, ovaj prikaz rađen je u duhu hrvatskog jezika, na temelju knjige izdane u Beogradu, 1946. godine na ćirilicom pismu.

ŽIVOTOPIS JANA AMOSA KOMENSKOG

Jan Amos Komensky češki je pedagog, rođen 1592. godine u Nivnicama, u Moravskoj. Njegov rani obiteljski odgoj obilježen je time što je njegov otac Martin Komensky, po zanimanju mlinar, bio crkvene sekte češka braća.¹ U dvanaestoj godini svoga života ostaje bez oba roditelja i dvije sestre, a sa šesnaest godina upisuje latinsku školu, koja ga je odvela na studij teologije u Herborn dvije godine kasnije (Zaninović, 1988). Tijekom studija upoznao je njemačkog pedagoga Wolfganga Ratkea, čije su metode odgoja i obrazovanja bile zasnovane na filozofiji Francisa Bacona. Upravo od Ratkea preuzima Baconove ideje i prema njima oblikuje svoju zamisao odgoja i obrazovanja. Nakon završetka studija, Komensky se vratio u Češku, a vodio je škole u Pšerovu i Fulneku te je postao svećenik vjerskog pokreta Češka braća. Zbog agresivne protu-protestantske politike cara Fridriha II. u Češkoj, pobjegao je u Poljsku, gdje je u Lešnu preuzeo upravu latinske škole (Zaninović, 1988).

Svoje glavno djelo Velika didaktika ili *Didactica magna* završio je 1632. godine u kojem je iznio svoju opću teoriju odgoja i obrazovanja, objasnio didaktičke principe i novu organizaciju stupnjeva školovanja. Kao nadopunu za Veliku didaktiku, napisao je djelo Informatorium za materinsku školu ili Materinska škola u kojem iznosi svoje ideje o ranom odgoju i kao takav postaje začetnikom predškolskog odgoja (Hawkins, 1994).

Komensky 1638. godine dobiva poziv Švedske vlade da dođe reorganizirati škole u Švedskoj prema svojim koncepcijama odgoja i obrazovanja te pripremiti udžbenike i metodu jezične nastave. Nakon povratka odlazi u Mađarsku, gdje je osnovao pansofijsku školu u Blatnom Potoku. Pansofija je bila svojevrsna enciklopedija cjelokupnog tadašnjeg znanja, koju je Komensky osmislio za napisati. U Engleskoj je boravio kako bi preuredio škole, ali nije uspio dovršiti posao do kraja zbog izbijanja građanskog rata.

Jan Amos Komensky umro je 1670. godine u siromaštvu, ne znajući veličinu i snagu svoga utjecaja i reforme koju je napravio u školstvu i u pogledima na odgoj i obrazovanje svoga vremena. (Zaninović, 1988).

UTEMELJITELJ PREDŠKOLSKE PEDAGOGIJE

Uz sav doprinos pedagogiji, Komensky je dao i početnu točku razvoju predškolske pedagogije. Tekst *Informatorium za materinsku školu*, koji se smatra prvim djelom predškolske pedagogije, sadrži sljedeće cjeline: uvodni dio u kojemu Komensky ističe razloge pisanja svoga rada, a zatim je rad podijeljen u jedanaest glava.

1 Češka ili Moravska braća bila je sekta, odnosno nastavak husitskog pokreta u Češkoj koji se nakon spaljivanja Jana Husa proširio po čitavoj državi. Sekta se u drugoj polovici 15. stoljeća odcijepila od Katoličke Crkve, a nakon žestokih progona preselili su se u Poljsku i Šlesku. Stožer s biskupom Janom Amosom Komenskym preselio se u Moravsku gdje je osnovan savez *Jednota bratrská*.

1.1. Uvodni dio

U uvodnom dijelu *Informatorijuma za materinsku školu*, Komensky ističe kako je njegovo djelo zapravo temeljit i jasan izvještaj o tome kako roditelji sami i uz pomoć odgajatelja te dojičja u prvom životnom razdoblju djeteta trebaju odgajati. Komensky posvećuje svoje djelo roditeljima, starateljima, odgajateljima i svima ostalima, koji se bave djecom. Pišući o dužnostima, roditelje upozorava na vrijednost djece koju naziva blagom te ih upućuje kako ih treba poučavati, kao i na važnost odgoja bez kojeg dijete ne može funkcionirati. Nadalje, Komensky piše kako će nakon čitanja njegovog djela roditelji biti pripremljeni za odgoj svoje djece.

1.2. Glava I. *Da su djeca najskupocijeniji dar i blago, dostojna najpažljivije njege*²

Ova glava započinje tvrdnjom u kojoj roditelji na dijete ne trebaju gledati kakvo je ono u djetinjstvu, već trebaju promatrati njegov razvitak i zamisliti ga kakvo će dijete postati odgojem. „...ne gledaj na to što su ona sada, već na ono što ona treba da budu i ugledat ćeš dostojanstvo njihovo.“ Navedenu tvrdnju potkrepljuje anegdotom o Philippu Melanchtonu. Naime, autor navodi da je Philipp Melanchton, kada je ulazio u razred, pozdravljao djecu sa „zdravo najuglednija, najučenija, najopreznija i najmudrija gospodo gradonačelnici, pretori, suci, činovnici, kancelari, profesori itd.“ Može se reći da ovom anegdotom Komensky implicira da nije važno kakvo je dijete u djetinjstvu, već kakvo odgojem može postati.

Za djecu kao najskupocijeniji dar i blago, dostojna najpažljivije njege, autor iznosi sljedeće odgojno – obrazovne upute i spoznaje: djeca roditeljima moraju biti milija od srebra, zlata, bisera i dragog kamenja jer su to samo materijalne stvari, a djeca su „živo oličje naše“; djeca izviru iz našeg bića i zato su roditelji dužni ukazivati im ljubav i poštovanje kao i samima sebi te uspoređuje ljubav prema zlatu i srebru, odnosno materijalnim stvarima, s idolopoklonstvom. Kao zaključak prve glave, Komensky navodi da su djeca nepromjenjivo nasljedstvo roditelja i da ih se oni, za razliku od materijalnih stvari, ne mogu, a ni ne trebaju odreći.

1.3. Glava II. *Za što su roditeljima povjerena djeca i u čemu ih oni trebaju voditi*³

Komensky na početku druge glave ističe tezu da roditelji ne trebaju djecu naučiti samo zadovoljenju tjelesnih potreba poput jela, pića ili odijevanja. Navodi da su takve stvari samo tjelesne prirode i da one ne čine čovjeka, već samo „čovjekov stan“. Kao potkrjepu za svoju tezu, da čovjekovim tijelom upravlja razumna duša i da je ona važnija od vanjskih potreba, navodi Plutarhov citat o roditeljima koji svojoj djeci žele samo ljepotu tijela, zdravlje, bogatstvo i lijepo ponašanje, a ne odgajaju ih za rad na svojoj duši i mišljenju. Uz Plutarha, autor navodi citat još jednog starogrčkog filozofa, Kratona Tebanskog, koji govori da roditelji ne rade dobro za svoju djecu kada gomilaju prolazna dobra, a ne rade na dječjem razumu.

2 srpski: „Da su deca najskupocijeniji dar i blago, dostojna najpažljivije nege“ (Komensky, 1946, 15)

3 srpski: „Za šta su roditeljima poverena deca i čemu ih oni treba da vode“ (Komensky, 1946, 17)

Prema Komenskom, duša i misao najvažniji su dijelovi čovjeka te njima treba biti posvećeno najviše pažnje. Dobro odgojen i razuman čovjek dobro poznaje svoje dostojanstvo i znade ga sačuvati pa Komensky naglašava kako je upravo to ljudska umjetnost. Mudar čovjek znade dobro voditi i regulirati unutarnje i vanjske postupke vezane uz dječje potrebe, stoga je važno djecu učiti slobodnim vještinama (trivium⁴ i kvadrimum⁵). Komensky ovo poglavlje završava mislju kako roditelji trebaju voditi svoju djecu prema moralnosti i vrlini, znanju jezika i razuma ljudskih umjetnosti, no prvo moralnost, potom slobodne umjetnosti, a zatim sve drugo. Ova glava završava rečenicom da onaj roditelji koji ima djecu koja uspijevaju u navedenim stvarima, ima raj u svojoj kući.

1.4. Glava III. *Bez rukovođenja i vježbanja, mladeži ne može biti*⁶

Treća glava nadovezuje se na prethodnu i u njoj su naglašene slobodne umjetnosti. Naglašava se važnost neprestane pažnje i intenzivnog rada s djecom. Ovdje se odgoj uspoređuje s brigom o biljci – drvetu u kojem autor vidi kako ga je potrebno zalijevati, podupirati, negovati i paziti kako bi ono raslo. Kada drvo naraste, potrebno ga je kasnije i orezivati, gladiti, ugladiti i premazati kako bi služilo svojoj svrsi.

Komensky se ovdje osvrće na sposobnosti koje ukazuju na to kako roditelji nisu uvijek sposobni poučavati svoju djecu iz raznolikih razloga, možda zbog posla, obaveza i sl. Autor navodi da su „oduvijek“ za to bili zaduženi učitelji mladeži od kojih su roditelji očekivali dobro obrazovano dijete. Takvi učitelji nazivali su se: pedagozi, doktori, magistri itd., a mjesta u kojima se mladež sakupljala bile su: slušaonice, vježbaonice, škole i literarne škole. U početku su ovo bila mjesta za razbibrigu i igru, a u „doba papstva“, što se može protumačiti kao srednji vijek, škola dobiva sinonim za „mučionicu“. Autor zaključuje da je razlog tome što se mladež davala učiteljima koji nisu bili primjereni za to, odnosno ni sami nisu imali potrebno obrazovanje. Kasnije, navodi, škola se „popravila“ te je nastava postala lakša, brža i potpunija.

Na kraju treće glave, autor ističe kako je prva škola upravo materinska škola u krugu obitelji i majčinom krilu te traje prvih šest godina života.

1.5. Glava IV. *Čemu se mladež mora vježbati i uvježbavati do svoje šeste godine*⁷

Četvrta glava započinje mislju da je čovjek poput drveta koje svoje grane mora u mladosti oblikovati, kako bi u starosti bile razgranate. Zbog toga roditelji ne smiju čekati učitelje i

4 Trivium = gramatika, retorika i dijalektika.

5 Kvadrimum = aritmetika, geometrija, astronomija i glazba.

6 srpski: „Kako bez rukovodstva i vježbanja, mladež uopšte ne može da bude“ (Komensky, 1946, 18)

7 srpski: „U čemu se mladež odmah od svog rođenja pomalo vežba, i do svoje šeste godine uvježbavati ima.“ (Komensky, 1946, 20)

svećenike na početak odgoja, već oni sami od rođenja moraju započeti odgajati svoju djecu. Komensky naglašava da su roditelji dužni naučiti svoju djecu osnovama slobodnih umijeća. Tako navodi da se u pogledu morala i vrlina, djeca moraju naučiti umjerenosti u jelu i piću, čistoći i cjelokupnoj njezi tijela, pažljivosti prema starijima, govorenju istine, pravednosti, radu i izbjegavanju besposličarenja, šutnji u pravom trenutku, strpljivosti, pristojnosti te štedljivosti.

U pogledu slobodnih umijeća, djeca do šeste godine, prema Komenskom, moraju poznavati elemente zemlje, pod kojima navodi zemlju, vodu, vatru i vjetar, kišu, snijeg, drveće, životinje i razlike među životinjama te funkcije unutrašnjih vlastitih organa. Potom navodi da bi djeca trebala znati što je svjetlost, a što tama, osnove astronomije (Sunce, Mjesec i zvijezde), naziv mjesta gdje se dijete rodilo, razlikovati što je sat, a što tjedan, zima ili ljeta, pamtit stvari iz djetinjstva, brojati ukućane, razumjeti tko je gradonačelnik itd.

Komensky navodi da se pojedine aktivnosti poput dijalektike, aritmetike, geometrije i glazbe obavljaju umom i jezikom, a druge umom i rukama. Tako se dijalektici moraju položiti temelji kako bi dijete razumjelo što je pitanje, a što odgovor te smjelo odgovarati na pitanja. Temelji aritmetike ogledaju se u tome kada dijete razumije što je malo, a što puno, a geometrije kada razumije što je dugo, a što kratko itd. Glazbu dijete razumije kada može otpjevati stih napamet. Rad i zanat ogledaju se u tome kada dijete nešto može složiti, razviti i sl.

Prema Komenskom, jezik se formira gramatikom, retorikom i poetikom. Gramatika u prvih šest godina označava razumijevanje i razgovijetni govor na materinjem jeziku. Retorika je umijeće upotrebljavanja pojedinih gesta, a poetika recitiranje pjesmice napamet.

Na kraju četvrte glave, navodi se da pri odgoju roditelji ne smiju dopustiti nikakvo ometanje koje nije u skladu s aktivnostima koje se prenose djetetu. Naglašava se da se sumarno, u prvih šest godina, djeca trebaju vježbati razumu, radu i umijeću, govoru, moralu i vrlinama te očuvanju zdravlja.

1.6. Glava V. *Kako mladež može sačuvati svoje zdravlje*⁸

Peta glava započinje mišlju kako se svatko treba moliti i raditi kako bi imao zdrav duh u zdravom tijelu. Tako prva briga roditelja o djetetu mora biti usmjerena k očuvanju dobrog zdravlja. Za što kvalitetniji rad u obitelji navode se savjeti kako očuvati zdravlje djece:

- 1) Majke ni na koji način tijekom trudnoće ne smiju naškoditi svome djetetu; ne smiju se prejedati, razboljeti i sl.
- 2) Buduće majke trebale bi paziti na svoje ponašanje i situacije u kojima se nalaze; ne smiju se ljutiti, plakati ili biti opterećene problemima jer sve navedeno utječe na zdravlje budućeg novorođenčeta.
- 3) Majka ne smije biti lijena i besposlena, mora poslove obavljati živo i radosno, tako da i dijete bude takvo kada se rodi.

8 srpski: „Kako se mladež u zdravlju svom ima sačuvati i vježbati.“ (Komensky, 1946, 24)

- 4) Roditelji se odmah po rođenju moraju pobrinuti za prikladnu hranu svog djeteta; majke bi dijete trebale hraniti svojim mlijekom (ovdje se osvrće na majke iz „otmjernih“ obitelji koje svoju djecu daju dojiljama). Komensky ovdje navodi da se takvo ponašanje protivi prirodi, šteti djeci i majkama te ruši čestitost i moral. Nastavljajući u tom pogledu on tvrdi da i životinje poput vučica, lavica i sl. hrane svoje mlado same. Pozivajući se na djela i misli antičkih pisaca i filozofa, poput Plutarha, Aulusa Gelliusa te Didacusa Apoleftesa, Komensky opravdava svoj zaključak da isključivo majka treba dojiti svoje dijete. Kao negativne primjere, navodi rimskog cara Kaligulu kojega je dojila dojkinja, koja je iz mržnje svoje bradavice prethodno mazala krvlju te je on zbog toga kasnije postao krvoločan. Nadalje, navodi se primjer rimskog cara Tiberija, koji je bio ovisnik o alkoholnim pićima, pa se pretpostavlja da je to zato što mu je dojkinja bila alkoholičarka. Zaključuje se da djeca stječu tjelesne i duševne osobine svojih dojkinja.

Roditelji vremenom mogu djecu privikavati i na druga jela, ali nikako ih ne smiju navikavati na lijekove. Ne treba djeci davati vruće i zaleđeno jelo i piće, kao ni preslano ili ljuto jelo. Djeca bi trebala jesti sve što pomaže njihovom razvoju, a najviše ih treba pustiti da se igraju i dovoljno kreću. Djeci ne treba davati alkoholna pića poput vina ili rakije, pa se navodi primjer Spartanaca, koji svojoj djeci nisu davali piti vino do navršene dvadesete godine života.

- 5) Djeci treba omogućiti svakodnevno kretanje i vježbanje, a prije nego što nauče hodati, roditelji ih moraju ljuljati na rukama, nositi i voziti u kolicima. Kada djeca počnu samostalno hodati, potrebno je osigurati siguran prostor za trčanje i vježbanje kako se ne bi ozlijedila.
- 6) Roditelji moraju djecu razveseljavati. U prvoj godini ljuljati, maziti, pjevati i sl., ali umjereno kako se ne bi „razmazila“. U drugoj, trećoj i četvrtoj godini, treba se s djecom igrati, šaliti, trčati, slušati glazbu itd. Jedino što se ne preporuča je dozvoljavati djeci ono što nije u skladu s vrlinama i dobrim običajima.

1.7. Glava VI. *Kako vježbati dječji razum*⁹

Šesta glava započinje mislju da roditelji ne trebaju svoju djecu isključivo materijalno opskrbiti, već razvijati dječji razum i razmišljanje. Kao potkrepljenje ove misli, navodi se primjer starozavjetnog kralja Salomona, psalmista i mudrac, kojega je otac od djetinjstva učio cijeniti i vježbati razmišljanje. Komensky tvrdi da je potrebno s djecom raditi isključivo prema njihovim mogućnostima razumijevanja, pa navodi primjere:

- 1) Fizika novorođene djece sastoji se od jela, pića, spavanja, probave i rasta. U drugoj i trećoj godini, djeca počinju shvaćati što je kruh, meso itd., ali i što je voda, vatra, zemlja, čovjek, pas, toplo i sl. U četvrtoj i petoj godini mogu spoznavati stvari iz prirode

9 srpski. „Kako se deca vežbaju razumu.“ (Komensky, 1946, 32)

poput kamena, pijeska, gline, grana, pupoljka, cvijeta itd. Također, počinju donekle razumijevati funkcije vanjskih organa, primjerice „očima gledamo“. Roditelji bi trebali djecu ispitivati pokazujući, npr. „Što je to?“, „Čemu služi?“ itd.

- 2) Kao početke optike, Komensky navodi gledanje u svijetlost, no ne pretjerano poput bljeska munja, već umjereno, kako im vid ne bi oslabio. Preporuča da gledaju u zelenu boju. U drugoj i trećoj godini, roditelji bi trebali pokazivati djeci nešto naslikano i obojeno, ali i zvjezdano nebo, drveće i sl. Djeci se može dati gledati u ogledalo jer im to oštri vid i zanimljivo je. U četvrtoj, petoj i šestoj godini, djeca bi trebala provoditi vrijeme na dvorištu, pored rijeke, na livadi, kako bi promatrala okolinu.
- 3) U području astronomije, djeca bi od druge godine trebala naučiti razlikovati Sunce, Mjesec i zvijezde. U trećoj i četvrtoj razumjeti izlazak i zalazak Sunca. U šestoj godini razumijevati dužinu dana tijekom zime, tj. da je kraći u odnosu na dane preko ljeta.
- 4) Kao početke zemljopisa, Komensky navodi razlikovanje svoje kolijevke i majčinog krila. U drugoj i trećoj godini, djeca bi trebala znati gdje će šetati, gdje leći i sl. U trećoj godini bi se trebala snalaziti u kući i oko kuće. U četvrtoj godini već mogu znati kako ići kod bake i djeda, susjedima i sl. U petoj i šestoj godini, djeca bi trebala razumjeti što je grad, selo, polje, rijeka itd.
- 5) Djeca bi trebala naučiti razlikovati i vrijeme, što je dan, a što noć, što je jutro, što večer, a što ponoć. Komensky razlikovanje vremena u tom razdoblju naziva prvom kronologijom. Također bi djecu trebalo naučiti vremenskom trajanju tjedna koji ima sedam dana.
- 6) Povijesti i pamćenju događaja djecu se treba učiti čim započinu govoriti. Djeca sama pamte određene stvari i događaje, a roditelji bi trebali paziti da ne vide i ne čuju stvari koje im mogu štetiti.
- 7) Počecima ekonomije smatraju se kod djece već razlike u funkcijama roditelja, kada djeca u prvoj ili drugoj godini počnu raspoznavati tko je otac, a tko majka. U trećoj godini, djeca bi trebala razumjeti razloge poslušnosti svojim roditeljima. U četvrtoj i petoj godini, djeca trebaju znati pospremiti svoje igračke, složiti odjeću, znati koja se odjeća nosi kojim danima i sl. Djeci bi se trebali dati mali predmeti poput stolova, konja, koji bi kao igračke služile u razvijanju razuma.
- 8) Kao početak politike, Komensky navodi učenje djece tzv. političkoj konverzaciji, odnosno djeca bi trebala znati koga trebaju slušati, kako se odazvati, kako pristojno odgovoriti na pitanje i sl.

Komensky u ovom radu predlaže roditeljima čitanje priča i basni o divljim životinjama, prvenstveno stoga jer je to djeci zanimljivo, a svaka priča i basna sadrži pouku koja može djecu naučiti moralu.

Šesta glava završava mišlju da je dobro djecu pustiti igrati se s drugom djecom i vršnjacima jer su djeca međusobno više otvorena. Jedino bi roditelji trebali obratiti pozornost jesu li djeca s kojima se njihovo dijete druži dobro odgojena.

1.8. Glava VII. *Kako djecu vježbati aktivnostima i radu*¹⁰

Sedma glava započinje mišlju da djeca uvijek nešto rade i ne miruju. Komensky naglašava da je to za njih dobro, a roditelji bi trebali poticati rad i pri tome im pomagati. Autor ovdje donosi anegdodu o atenskom političaru i vojskovođi Temistoklu. Naime prilikom posjeta Temistokla, jedan gost ga je zatekao pri igri sa svojim sinom i začudio se kako se tako slavni čovjek na djetinjast način igra sa svojim djetetom. Temistoklo ga je zamolio da to ne priča nikome dok ne bude sam imao svoje dijete jer će tek tada razumjeti kakva je i što znači očinska ljubav prema djetetu.

Djecu bi u ovom razdoblju trebalo poticati na oponašanje drugih, ali pri tome paziti da takve stvari nisu opasne, poput rezanja nožem i sl. Zato je dobro opskrbiti djecu igračkama koje nalikuju pravim stvarima.

Dječji rad i aktivnosti u ovom se radu opisuju po godinama. U prvoj godini djeca sama nauče otvarati usta kada ih se hrani, uče uspravno držati glavu, kretati očima, sjediti itd. U drugoj i trećoj godini dijete razumije što to znači trčati, skakati, okretati se, igrati se, dizati, spuštati, graditi, vježbati, lomiti itd. Sve to djetetu treba dozvoliti i prema potrebi pokazati. Četvrta, peta i šesta godina trebaju biti ispunjene radom. Nije dobro kada djeca mirno sjede i hodaju, već je potrebno kretati se, trčati i stalno nešto raditi, što potiče u zdravom tijelu zdrav duh.

Crtanje i pisanje sastavni su dio materinske škole. Djeca već u trećoj i četvrtoj godini, ovisno kako pokažu interes, trebaju crtati različite točke, kvačice, kružice, linije itd.

O duševnom se radu ne može ništa drugo reći, osim toga da će djeca upotrebljavati svoj um, kao i oni s kojima živi. Dakle ako roditelji uče djecu i podržavaju ih, ona će biti dobra.

Počeci aritmetike smještaju se u treću godinu, kada djeca počinju brojati do pet ili deset. U četvrtoj, petoj i šestoj trebala bi naučiti brojati do dvadeset i znati da je sedam veće od pet itd.

Geometriju djeca počinju razumijevati u drugoj godini, kada nauče razliku između velikog i malog, kratkog i dugog itd. U četvrtoj godini trebala bi razlikovati krug, liniju, križ itd.

Komensky navodi da nam je glazba urođena, jer čim dođemo na svijet pjevamo pjesmicu koja nas podsjeća na gubitak raja: a, a, e. Naglašava da je glas i cviljenje naša prva glazba te da se djeci ne bi smjela zabranjivati jer koristi zdravlju, odnosno djeca na taj način jačaju pluća. U drugoj godini djeci se sviđa pjevanje, sviranje instrumenata, zvonjenje, otkucavanje sata itd. Autor kaže da se u trećoj godini glazba još uvijek receptivno sluša te da bi, ukoliko se u kući pjeva, dijete trebalo pustiti slušati. U četvrtoj godini dobro razvijena djeca već sama počinju pjevati, a roditelji im već tada mogu dati instrumente poput bubnja. U petoj godini, ukoliko djeca nisu još počela pjevati, trebalo bi ih se još više poticati.

¹⁰ srpski: „Kako se deca vježbaju u aktivnostima i radu.“ (Komensky, 1946, 38)

Sedma glava završava mišlju da bi roditelji trebali naučiti djecu svemu što je navedeno, ali i poraditi na različitim stvarima koje ovdje i nisu navedene.

1.9. Glava VIII. *Kako djeca uče govor*¹¹

Osmu glavu započinje mišlju da se čovjek razlikuje od životinja razumom i govorom. U ovom poglavlju opisuje se počeci učenja gramatike, retorike i poetike.

Gramatika se kod djece javlja prije navršene prve godine života, kada počinju izgovarati prve glasove i slogove poput a, e, i, ha itd. Ona postaje potpunija kada djeca pokušavaju izgovoriti čitave riječi, lakše za izgovor, poput mama, tata i sl. Djeci ne treba dopustiti da govore bez glasova „r“, „č“, odnosno da primjerice, riječ „prvi“ izgovaraju kao „pji“, već ih u tome treba ispravljati. Takve vježbe treba nastaviti i u trećoj godini života. U četvrtoj godini, roditelji bi trebali usmjeravati djecu kako pravilno naglašavati određene riječi. U petoj i šestoj godini trebao bi se vježbati čist izgovor. Kao primjer vježbe, u djelu se navodi izgovaranje izraza poput „Ture bure valja, bula bure tura, brže ture bure valja, nego bula bure tura“ jer im je to zanimljivo, a istovremeno i korisno.

Retorika ima svoje početke u prvoj godini djetetova života, u vidu gesta. Roditelji pomoću gesta upoznaju djecu sa sobom i stvarima, pokazuju im stvari, smiju im se i sl. Dijete bi u prvoj i drugoj godini trebalo razumjeti koje je lice veselo, koje ljuto, što je klimanje glavom, a što prijetnja prstom i slične radnje. Autor opisuje da djeca ponekad, osim razumijevanja govora i mimike, podražavaju pričajući s upitnim izrazom lica ili čuđenja. Navodi se nemogućnost djece da u ovom razdoblju razumiju prenesena značenja te da se ovo vježba u kasnijim životnim razdobljima.

Poeziji, koju autorna početku glave naziva poetikom, prilazi se kao umjetnosti koja se javlja odmah nakon govora. Navodi se kako dijete čim počne shvaćati smisao riječi, počinje uživati u harmoniji i ritmu. Nakon toga navodi primjere čeških i moravskih dječjih stihova koje bi roditelji trebali pjevati djeci dok ih uspavljaju ili dok ih zabavljaju. Na taj način ona uče pjesmice napamet i prihvaćaju kulturu poezije.

Poglavlje završava zaključkom da je sve navedeno dovoljno za razvoj govora šestogodišnjeg djeteta.

1.10. Glava IX. *Kako razviti moral i vrline kod djece*¹²

Deveta glava, slično kao i četvrta, započinje mišlju da je lakše saviti mlado drvo, nego staro, a prema tome i djecu je lakše odgojiti u najmlađem uzrastu. Komensky navodi potrebna

¹¹ srpski: „Kako se deca vežbaju u govoru.“ (Komensky, 1946, 42)

¹² srpski: „Kako da razvijao moral i vrline kod mladeži.“ (Komensky, 1946, 46)

sredstva odgoja: stalni primjer vrline i dobrog morala, pravovremeno i oprezno upućivanje te umjerena disciplina.

Djeca sve što vide oponašaju, stoga je važno paziti koga djeca gledaju. Potrebno je i u kući se „natjecati“ u umjerenosti, lijepom ponašanju, međusobnom poštovanju, poslušnosti, istinoljublju itd. Ukoliko primjer nije dovoljan, treba govoriti: „Gledaj kako radim ja“ i „Ne radi to, to je sramota!“ Uz primjer i pouku, ponekad kod djece treba i kazna. Na djecu se može viknuti, ali i poučiti i opomenuti da ne čini ono što je loše za njih. Čim se dijete popravi, treba ga pohvaliti, jer se na taj način može puno postići kod djece. Ako ne pomogne opomena treba zamahnuti prutom ili pljusnuti rukama kako bi se dijete trglo.

Ukoliko roditelji ne budu slušali ove savjete, njihova djeca bit će neposlušna, prkosna, sramotna itd. Komensky naziva pojedine roditelje kukavičkim roditeljima jer se oni više boje svoje djece nego djeca njih.

Komensky u ovom radu navodi dvanaest vrlina kako djecu odgojiti razumno, lijepo i postupno:

- 1) Umjerenost je osnova zdravlja i života te majka ostalih vrlina. Djeca trebaju biti umjerena u jelu, piću, spavanju itd.
- 2) Čistoća i urednost već od prve godine, a u drugoj i trećoj ih naučiti kako jesti bez mljackanja, obilježavanja prstiju, plaženja jezika itd.
- 3) Obraćanje pozornosti na starije. Djeci treba poklanjati istinsku pažnju, no roditelji i stariji im ne bi trebali gledati kroz prste. Ponekad je dobro pustiti i starije, ne samo roditelje, da opomenu djecu kako bi postala obazriva i puna poštovanja prema drugim ljudima.
- 4) Istinska poslušnost traži od djeteta znanje kontrole svoje volje, a tuđu volju je potrebno pažljivo slušati. Ukoliko roditelji primijete kod djece znakove samovolje i upornosti, trebali bi to ukloniti razumnim ukorom ili kažnjavanjem.
- 5) Govorenje istine. Komensky navodi da su Perzijci u obrazovanju djece pazili na navikavanje govora istine. Platon ne dozvoljava da se pred djecom pričaju basne i izmišljene priče, već treba navikavati djecu istinskim stvarima.
- 6) Pravednost od roditelja traži da upozoravaju djecu da često ne žele tuđe stvari, da ih ne uzimaju i sakrivaju. Potrebno je, prema tome, bilo to u šali ili ozbiljno, postupati razumno i djecu na pravednost uvijek upozoriti.
- 7) Besposličarenja. Djeca koja nisu zaposlena, u smislu igre, često čine zločesta djela, stoga je potrebno djecu uvijek upućivati u rad i igru.
- 8) Pristojnost je važna, pa dok djeca uče govoriti potrebno im je dozvoliti da pričaju dokle god žele, no potrebno ih je naučiti i šutjeti. Plutarh kaže da je razumna šutnja početak velike mudrosti. Roditelji trebaju djecu učiti šutjeti u određenim situacijama, ali isto tako i naučiti govoriti smisleno i razumno, prvo razmisliti, a tek onda izreći.

- 9) Strpljivosti djecu treba navikavati već u najmlađem uzrastu. Komensky navodi da, primjerice, ako je neko dijete nepristojno, svojeglavo i uporno, treba ga naučiti strpljenju.
- 10) Uslužnost. Autor kaže da nije poseban trud naučiti dijete uslužnosti, rečenicama, poput: „Podigni to!“, „Dijete moje, daj mi to!“, „Donesi to na stol!“ itd. Spremnost na služenje, djeci će biti osobit ukras.
- 11) Ljubaznost roditelji mogu naučiti dijete u onolikoj mjeri koliko su i sami ljubazni. Ova vrlina se ne bi trebala zanemarivati.

Završna misao devetog poglavlja jest srdačnost i ljubaznost koje ne bi trebale biti nerazumno „majmuniranje“, već one moraju biti upotpunjene stidljivošću, ozbiljnošću i umjerenošću.

1.11. Glava X. *Koliko dugo djeca trebaju biti u materinskoj školi*¹³

Deseta glava ilustrira rast biljke ili drveta koji isključuju iz sjemena i presađuju se da bi mogli rasti i donositi plodove. Tako i djeca moraju u materinjem krilu ojačati fizički i duhovno, prije predaje učitelju.

Savjetuje se da djecu ne treba predati učiteljima na učenje prije šeste godine.

- 1) Ukoliko su djeca previše djetinjasta, trebaju više njege i nadzora, nego što im to može pružiti učitelj, koji uči „čitavu gomilu djece“.
- 2) Sigurnije je i bolje da mozak prvo dobro ojača prije nego što se zaposli.
- 3) Ako netko ranije djecu pošalje kod učitelja, nema nikakve koristi. Što se objašnjava primjerom – ako kalemimo malu i slabu biljku, ona raste slabo i polako, a jače biljke rastu brže i jače.
- 4) Nije dugo ukoliko se čeka do šeste godine ili do početka sedme, ukoliko se dijete uči govoru, moralu, razumnosti i sl. kod kuće.
- 5) Savjetuje se roditeljima da se dijete ne zadržava kod kuće duže od šeste godine.

Zaključna misao desetog poglavlja jest da dijete ne mora biti staro punih šest godina kada krene u školu. To može biti pola godine ili i cijela godina prije i poslije ovisno o nadarenosti djeteta. Znakovi prema kojima se prepoznaje je li dijete spremno za osnovnu školu su dobropoznavanje onoga što je trebalo naučiti u materinskoj školi i ako se primijeti da dijete obraća pozornost na ono što ga pitamo i da na pitanja odgovori donekle razumno.

¹³ srpski: „Koliko dugo treba zadržati mladež u materinskoj školi.“ (Komensky, 1946, 55)

1.12. Glava XI. *Kako roditelji i odgojitelji trebaju pripremiti djecu za osnovnu školu*¹⁴

Jedanaesta glava započinje mislju da svaka stvar na svijetu, ako želimo da bude korisna, iziskuje dobru pripremu. Čovjek, kao razumno stvorenje, sve čini razborito i razumno, a roditelji bi upravo tako trebali pripremati svoju djecu.

Razumni roditelji trebali bi:

- 1) Kako se bliži vrijeme za školu, upućivati djecu u veselje i radost za polazak u školu. Roditelji bi trebali djecu opskrbiti lijepom odjećom, lijepim knjigama itd., a ponekad im to i pokazati, kako bi ih potakli na želju za školom.
- 1) Hvaliti pred djecom kako je lijepo ići u školu i učiti jer od takvih ljudi postaju gospođa, činovnici, doktori itd., uglavnom svi poštovani ljudi. Roditelji trebaju reći djeci da je učenje igra s knjigama i perom.
- 1) Posebice je potrebno razviti kod svoje djece sklonost i povjerenje prema njihovim učiteljima.

ZAKLJUČAK

Kroz jedanaest poglavlja djela „*Informatorijum za materinsku školu*“, opisuju se sva područja djetetova života, koja bi trebala biti obuhvaćena tijekom njegovih prvih šest godina. Komensky svakom području pridaje veliku važnost. U samom djelu, na teorijskoj razini, ali i potkrepljivanjima praktičnim primjerima, vidljiv je naglasak na tome koliko je kod djeteta svako područje važno i koliko je uzajamno povezano njihovo prerastanje. Na temeljima ovoga djela, suvremena pedagoška znanost o ranom odgoju i obrazovanju razvija svoje daljnje spoznaje te se analizom sadržaja ovoga djela može ustanoviti i danas sveprisutan suvremeni značaj i aktualnost ideja i pogleda pedagoškog klasika Jana Amosa Komenskog.

BIBLIOGRAFIJA

- Komensky, J.A. (1946). *Informatorijum za materinsku školu*. Beograd: Prosveta.
- Lukaš, M. (2010). *Obiteljski odgoj u Hrvatskoj – razvoj ideja od 1850. do 1918. godine*. Rijeka: Hrvatsko futurološko društvo,
- Lukaš, M. (2017). *Predavanja iz Opće povijesti pedagogije*. Osijek: Filozofski fakultet.

¹⁴ srpski: „Kako roditelji i vaspitači ima da pripreme decu za osnovnu školu.“ (Komensky, 1946, 58)